

DÜNYA GÜZELİ MASALINDA SÖZLÜ KÜLTÜRÜN İZLERİ: TEKRARLI YAPILAR VE DÖNGÜSEL ZAMANLAR*

Traces of Oral Culture in the Tale of Dünya Güzeli: Repetitive Structures and the Circular Time

Birsel SAĞIROĞLU**

ÖZ

Türk masalı konulu araştırmaların bir kısmının masallarda kullanılan motifler, semboller, imgeler ya da temalarla ilgili olduğu, diğer kısmının ise kısmının masallarda kullanılan motifler, semboller, imgeler ya da temalarla ilgili olduğu, diğer kısmının ise farklı kültürlerdeki masalların karşılaştırılmasına dayandığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle masal çözümlemelerinde anlatının yapıyla iktidar ilişkileri arasındaki etkileşimi ortaya koyacak çalışmaların geri planda kaldığı, dolayısıyla masala özgü yapının kültürel ortamla bağının araştırmacılar tarafından daha az irdelenen meselelerden biri olduğu gözlemlenmiştir. Oysa Dünya Güzeli masalında söz konusu etkileşim belirgindir. Sözlü kültürün belli kalıplara ve döngüsellğe dayalı düşünüş biçimiyle anlatının söz ve eylem düzeyindeki yinelenmeli dili bu etkileşimi açığa çıkarmaktadır. Masalda, sözlü kültürde olduğu gibi, döngüye dayalı hareketler ön plandadır. Aynı eylemi, aynı sembolik sürede ve birçok kere tekrarladıktan sonra evine dönen kahramanların hem küçük zamansal hareketlerde hem de metnin bütününde sözlü kültürün bu değişmez yasalarını gözler önüne serdikleri tespit edilmiştir. Masal, sonsuzluğu yakalamak ve orada kalmak için verilen mücadeleleri kapsamaktadır. Gökçisimlerinin her defasında başa dönen hareketleri ile insanın başa dönme isteği arasındaki özdeşlik, kültürel ortamın bir sonucu olarak değerlendirilmiş, Dünya Güzeli masalından yola çıkılarak, resmî iktidarın anlatıyı zaman noktasında ne şekilde belirlediği açılanmaya çalışılmıştır. Dünya Güzeli masalındaki tekrarlı yapıların açılanmasında başta J. Walter Ong, olmak üzere, Paul Ricoeur, Mircea Eliade ve Nortrope Frye gibi kuramcılardan/araştırmacılarından yararlanılmıştır. Dünya Güzeli belli aralıklarla yinelenen söz, eylem ya da sayılardan oluşmuş, bu ritim masala özgü bir ritmi meydana getirmiştir: Döngüsel yapılarla yaratılan döngüsel bir anlatı zamanı. Burada, kahramanlar sözlü kültürün sosyo-tarihsel yapısını yansıtan tiplerdir, mekânlar ve olay örgüsü dönemin genel karakteristiğini taşıyan döngüsel kodlarla ifade edilmiştir. İç içe geçen iki hikâyeden oluşan masalda, olay örgüsü bir kalıbın yinelenmesine dayanmaktadır: Ayrılık, savaşım ve geri dönüş. Masalda olay örgüsü ileriye doğru akarken bu akış içinde yinelenen yapılarla çevrimsel bir anlatı ritmi elde edilir. Çevrimselliğe dayanan olay örgüsünün temel zamanı “şimdi”dir. Şimdi, masalda yok olmak anlamı taşımaz, süreklilik anlamı taşımaktadır. Kahramanların her defasında aynı noktaya ulaşması şimdiki zamanın sürekliliğiyle ve sonsuzluğu yakalama isteğiyle ilişkilendirilmiştir. Mekânların tekiliği ile olay örgüsünün zikzaklı yapısı hem esas anlatıda hem iliştilirilmiş anlatıda ön plana çıkmış, mekânlar işlevsel olmaktan çok sembolik yönleriyle dikkat çekmiştir. Makalede, sabit ve değişmez niteliğiyle dikkat çeken bu döngüsel kodlar belirlenmiş ve anlatının zamansal ritmini belirleyen tekrarlı söylemin arka planı irdelenmiştir. Anlatı ile sosyo-kültürel zemin arasındaki etkileşim “eklektik” bir biçimde ele alınmış, resmî iktidarla zaman arasındaki ilişki masaldan yararlanılarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Anlatıyla kültürel bağlam arasındaki bütünlüğün tipik karakterleri, yinelenmeli eylemleri ve döngüsel bir zamanı açığa çıkardığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Zaman ve iktidar ilişkisi, sözlü kültür, döngüsel zaman, Dünya Güzeli, yinelenmeli yapılar.

ABSTRACT

It is noteworthy that some of the studies on Turkish tales are related to motifs, symbols, images or themes used in tales, while the other part is based on the comparison of tales from different cultures. For this reason, it has been observed that the studies that will reveal the interaction between the structure of the narrative and the power relations in the analysis of the tales remain in the background, so the connection of the structure of the fairy tale with the cultural environment is one of the less studied issues by the researchers. However, the interaction in question is evident in the fairy tale of Dünya Güzeli. The oral culture's way of thinking based on certain patterns and circularity and the repetitive language of the narrative at the level of words and actions reveal this interaction. In the tale, as in oral culture, cyclical movements are at the forefront. It has been determined that

* Geliş tarihi: 128 Ekim 2018 - Kabul tarihi: 15 Aralık 2021
Sağiroğlu, Birsel. “Dünya Güzeli Masalında Sözlü Kültürün İzleri: Tekrarlı Yapılar ve Döngüsel Zamanlar” *Millî Folklor* 133 (Bahar 2022): 92-101

** Dr., MEB, Halime Demirel Ortaokulu, Ereğli/Konya, birselsagioglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6428-7686.

the heroes who return home after repeating the same action in the same symbolic time and many times, reveal these unchanging laws of oral culture both in small temporal movements and in the whole text. The tale covers the struggles to catch eternity and stay there. The similarity between the movements of the celestial bodies returning to the beginning every time and the desire of the human to return to the beginning has been evaluated as a result of the cultural environment, and it has been tried to explain how the official power determines the narrative at the point of time, based on the fairy tale of *Dünya Güzeli*. Theorists/researchers such as J. Walter Ong, Paul Ricoeur, Mircea Eliade and Nortrope Frye were used to explain the repetitive structures in the tale of *Dünya Güzeli*. *Dünya Güzeli* is composed of words, actions or numbers that are repeated at regular intervals, and this rhythm has created a rhythm specific to a fairy tale: a cyclical narrative time created with cyclical structures. Here, the heroes are the types that reflect the socio-historical structure of the oral culture. The places and the plot are expressed with cyclical codes bearing the general characteristics of the period. In the tale, which consists of two intertwined stories, the plot is based on the repetition of a pattern: separation, struggle and return. While the plot flows forward in the tale, a cyclical narrative rhythm is achieved with repetitive structures in this flow. The basic tense of the cyclical plot is now. Now, in the tale, it does not mean extinction, it means continuity. The heroes' reaching the same point each time is associated with the continuity of the present and the desire to capture eternity. The singularity of the spaces and the zig-zag structure of the plot came to the fore both in the main narrative and the attached narrative, and the spaces drew attention with their symbolic aspects rather than functional ones. In the article, these cyclical codes, which attract attention with their fixed and unchanging nature, are determined and the background of the repetitive discourse that determines the temporal rhythm of the narrative is examined. In the research, the interaction between the narrative and the socio-cultural ground was handled in an "eclectic" way, and the relationship between the official power and time was tried to be analyzed by making use of the tale. It has been determined that the unity between the narrative and the cultural context reveals typical characters, repetitive actions or a cyclical time.

Keywords

The relation between time and power, oral culture, circular time, *Dünya Güzeli*, repetitive structures.

Türk masalları hakkındaki çalışmaların büyük bir kısmı toplumsal cinsiyet, kadın imgesi, aile yapısı, hayvan motifleri, varoluşçuluk teması, Keloğlan tipi, kılık değiştirme gibi ideolojik ve kültürel bağlamla ilişkilidir. Dolayısıyla doğrudan doğruya anlatı zamanını ya da yapısını yerleşik ideolojiler bağlamında sorunsallaştıran çalışmaların daha az olduğu söylenebilir.¹

Araştırmada, *Dünya Güzeli*² masalındaki yinelemeli zaman/yinelemeli yapılar, sözlü kültürdeki düşünüş biçimiyle ilişkisi göz önünde bulundurularak çözümlenmiştir. İktidarın anlatının iç dinamiklerini belirlediği, döneme özgü olduğu ya da "tipik" olanı gözler önüne serdiği düşünülmektedir.³ Masalın sözlü kültürün karakteristiğini taşıdığı fark edilmiştir. Masalın olay örgüsü şöyledir: Padişah hastalanır, hastalandıktan sonra padişahın gözleri görmemeye başlar. Bir derviş padişahın ilacının atının basmadığı toprakta olduğunu söyler. Bunun üzerine üç oğlu yola koyulur. En büyük oğluyla ortanca oğlu babalarının gözlerini açacak ilacı bulamaz. Küçük oğlu yolculuğu sırasında büyümlü bir kuş kandan alır. Bundan sonra küçük oğlan başka bir ülkenin padişahının isteklerini yerine getirmek için çeşitli mücadeleler verir. Masalın sonunda kahraman hem *Dünya Güzeli*'yle evlenir hem de babasının ilacını bularak gözlerinin açılmasını sağlar (Boratav 1992: 62-68). Belirsiz zaman dilimleri ile daha çok sembolik işleviyle ön plana çıkan üç, yedi ve kırk gibi yinelemeli zaman dilimleri masalda belirgindir. Bununla birlikte, kahramanların söz ve eylemlerinde yine tekrarlı yapılar kullanılmış ve masal doğrusal olay örgüsüne karşılık yinelemeli diliyle dikkat çekmiştir. Metinde kamusal alanın gerçekliğinden çok ideal bir zaman ya da ideal insanlar vardır. Dolayısıyla izlek olarak ya da teknik açıdan birçok masalda karşılaşılabilecek bir yapı dikkat çekmiştir.⁴ Büyümlü bir nesne, birinin isteği üzerine yapılan zorlu yolculuklar, yinelemeli eylemler ile askıya alınan dış gerçeklik ve tesadüflerle yaratılan olay örgüsü bu yapıyı ispatlamaktadır.

Resmî iktidarla etkileşim içinde olan kültürel ortamın anlatının iç yasalarını belirlediği ileri sürülür. Roland Barthes'in da vurguladığı gibi, iktidarın yanında olan dil yinelemelidir. İktidar yanlısı dil yayılarak aynı anlamı ya da yapıyı açığa çıkarmaktadır (2015:159). Anlatı zamanını belirleyen bu kültürel kodların her dönem belli yapıda ürünlerin ön plana çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Sözelimi, sürekli olarak aynı söz ve eylemlere yer veren sözlü kültürün döngüsel zamanı, akılcı düşünüş biçiminin yaygınlaşmasıyla yerini, gelecek odaklı çizgisel zamana bırakmıştır. Sanayi sonrası anlatılarında ise savaşlar, kayıplar ve hayal kırıklıkları yerleşik düzene şüpheyle yaklaşılmasına neden olmuş, anlatının çizgiselliği özellikle biçimbozumuna uğratılmıştır.⁵

Dünyada ne olduğunu ya da Tanrıların ne yaptığını bilme isteği, ilkel dönemin insanını Tanrısal bir tarihi bilmeye zorunlu kılmıştır. Buna göre, Güneş'in yönü, Ay'ın çevrimsel dönüşü, bitkilerin ritmi gibi doğa olayları bu dönemde ilgi çekmiştir (Eliade 2015:20). Kozmik sistem, Türk kültüründe de dinsel bir rol üstlenerek, toplumun yaşamını etkilemiştir. Sözelimi, dinsel törenlerde, belli merkezin etrafında dönme eylemiyle sıkça karşılaşılmıştır. Böyle eylemlerde güneşin ve gök cisimlerinin hareketleri taklit edilmiştir. Benzer şekilde, "Ülker" adlı yıldızın yılı iki büyük zaman dilimine böldüğü, iyi ya da kötü mevsimleri getirdiğine inanılmıştır. Ayın çembelsel hareketi, bir "döngü"nin sembolü olarak Türk kültüründe kabul görmüştür (Roux 2015:140). Zamanın evreni sarıp sarmalaması ve evrene hükmetmesi, onu sözlü kültürde ayrıcalıklı kılmıştır. Eski Türk düşüncesinde evrenin bu yinelemeli yapısı "felek", "çark", "değirmen" ve "dolap" gibi sözcüklerle ifade edilmiş, birbirini takip eden doğa olayları döngüsel zaman fikrini açığa çıkarmıştır (Ögel 1971:46). Sözlü geleneğe, gök cisimlerinin tekrarlı hareketleri günlük hayatı düzenlemektedir. Paul Ricoeur, bu nedenle sözlü kültürün zaman algısının döngüsel olduğunu, buna karşılık sözlü geleneğin sonra evrene dayatılan düzen fikriyle zamanın çizgisel olarak algılanmaya başladığını ileri sürmüştür (2013:119).

Dünya Güzeli'nin değişmeyen özellikler sergileyen yapısı, bu kültürel arka planla ilişkilendirilebilir. Masalda, kahramanlar hepsi aynı sonucu elde etmemekle birlikte zorlu mücadelelerden sonra mücadelenin başladığı noktaya yani evlerine dönerler. Dolayısıyla masalda olay örgüsü bir döngüye ve bu döngü içindeki dengeyi ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki, çocuğun padişahın huzuruna çıkması ve onun için yaptıkları her defasında yinelenen tekrarlı olay ve sözlerden oluşmaktadır. Bu nedenle küçük çocuğun Padişah için yaptıklarıyla diğer iki kardeşin babaları için verdiği mücadelede aynı yinelemeli yapı ön plana çıkmış ve eylem çoğaltılarak aktarılmıştır. Döngüye dayalı bu hareket masalın bütününde vardır. Walter J. Ong'a göre, sözlü geleneğin ürünlerinde olaylar, belirli konuların tekrardan oluşmuş ve eserler bu yapıları nedeniyle iç içe geçmiş kutulara benzetilmiştir (2013:170). *Dünya Güzeli*'nde bu tekrarlar dışında iç içe iki hikâyeye vardır. Masalın esas hikâyesinde padişahın gözlerini açmak için çocukların verdiği mücadele anlatılır. İliştirilmiş hikâyede ise küçük çocuğun kuş kanadını bulmasıyla başlayan maceraları aktarılır ve masalın sonunda iki hikâyeye birleşir. Küçük Oğlan, verdiği mücadelelerden sonra tükenmeyen bir gençlik kazanır ve *Dünya Güzeli*'yle evlenir. Evlendikten sonra esas hikâyeye kaldığı yerden devam eder. Babası için yaptığı uzun yolculukların üstünden yedi yıl geçmiştir. Küçük Oğlan ve *Dünya Güzeli* yeniden yola koyularak Padişah'ın yanına giderler. *Dünya Güzeli*'nin gergelinin altındaki toprak babasının gözlerini açar ve masal mutlu sonla tamamlanır (1992: 67-68).

Zamanda çizgisellik tek Tanrılı dinlerin ortaya çıkışıyla ilişkilendirilir. Görünen dünya dışında görünmeyen bir dünyanın varlığına inanılmış ve tek Tanrılı dinlerin, insanları diğer dünyaya hazırlamak fikriyle hareket ettiği ileri sürülmüştür. Diğer dünyada

Tanrı'yla birleşmek ise zamansızlaşmak demektir (Uysal 2018:88-90). Nedensellik ilişkilerinin ön plana çıktığı çizgisel zamanda evrene bir düzen dayatılır. Aynı zamanda çizgisel algı dilin sözdizimini yönlendirmektedir: Zaman geri döndürülemez (Eco 2015: 221). Oysaki, masalda yerinde sayan, geriye dönen bir zaman söz konusudur. Esas hikâyede evinden uzaklaşan kahraman masalın sonunda evine döner. İliştirilmiş anlatıda bulunduğu mekândan ayrılan Küçük Oğlan, çeşitli maceralardan sonra padişahın sarayına döner. Bütün masal kahramanları, anlatı boyunca tekrarlanan bu zikzaklı eylemlerden sonra çevrimselliğin sonsuzluğuna katılırlar. Metinde, birçok masalda olduğu gibi, kalıp ifadeler kullanılır, anlatı mutlu sonla biter ve aynı özelliklere sahip tipler ve eylemler vardır. Dolayısıyla, anlatıda sanayi toplumlarının saatle belirlenen ardışık ve tekdüze zamanı yerine, sözlü kültürün döngüsel ve tekdüze bir zamanının baskın konumda olduğu söylenebilir.

İnsan sözlü kültürde dış dünyaya, kutsal dinlerde Tanrı'ya bağlanmış ve modern dönemde gelecek odaklı çizgisel zamanın baskısı altında kalmıştır (Elias 2000: 83). Sanayi toplumları saatle belirlenebilen ve uzlaşımaya dayalı ortak bir zaman dayatmıştır. Saatin iktidar hâline geldiği sanayi toplumlarında bireyin özgürlük alanı kısıtlanmış, sonsuzluğu sunan döngüsel zaman önemini yitirmiştir (Parla 2015: 282). Saatte sürekli tekrara dayanan bir sistem vardır. Ne var ki, saatteki döngüsellik kamusal alanı ayırıştıran ve bölen bir döngüselliktir. Modern toplum, ilerleme kaydetmek için kamusal alanı planlamış ve kendi tahakkümü altına almıştır. Açıklık ve netlik bu toplumlarda temel değerlerdir (Wittgenstein 1997: 44). Dolayısıyla sanayi sonrası toplumlarda hız ve tüketim ilkeleriyle evrensel yasalar belirlenmiş, insanlar sürekli ilerleme anlamında bir akış olduğuna inandırılmışlardır. *Dünya Güzeli*'nde bu ilerleme semboliktir. Kronoloji peşin hükümlü bir söyleme hizmet etmektedir. Anlatı esasında ilerleme kaydetmemiş ve her şey başladığı noktada son bulmuştur. Bu, evinden ayrılan kahramanın eve dönüş hikâyesidir.

Dönemler arasındaki fark, iktidarın el değiştirmesiyle açıklanmıştır. Sözlü kültürde gücü elinde tutan şey doğadır. Toprağa bağlılığın olduğu bu dönemlerde, ticaret keşfedilmemiş ve insan-tanrı ayrımı gerçekleşmemiştir. Gilles Deleuza'nın vurguladığı gibi, ilerleme düşüncesi döngüsel zamanın yinelemeli yapısını reddetmiştir. Çembersel harekette hükmeden taraf evrendir ve ilerlemeci anlayışa göre yinelemeli bir zamanda değişimden söz edilemez. Oysa sürekli gelişim fikriyle evren, baskı altında tutulmuş, tekrara zorlanmayan zaman sınır tanımadan ilerlemiştir (1995: 50-52). Bazı araştırmacılar ise tarihte sürekli bir ilerlemeden ya da tarihsel kronoloji ile ilerleme arasında her zaman doğrusal bir çizgiden söz edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Sözelimi, Antikçağ'ın zengin düşünce dünyası, Ortaçağ'da veya Yeniçağ'da yoktur (Özlem 2004: 194). Sanatta da gelişime dayalı ilerlemeci bir çizginin olmadığı ve hiçbir gelişimin geçmişten bağımsız düşünülmeceği vurgulanmıştır. Çünkü her ilerleme aynı zamanda daha uzak geçmişe bir gerilemedir (De Man 2008: 103).

Nortrope Frye'a göre, evrendeki zaman doğrusaldır. Tanrı'nın zaman dışı varlığı ise bu doğrusallığı kesen dikey bir çizgidir. Bu nedenle, masallarda Tanrı'nın zamanı, masumiyetin mitik fantastik dünyasıyla; insanın zamanı tecrübenin dünyasıyla sembolleşmiştir (2015: 369-370). Masalda çocukların babaları için verdikleri mücadele, mücadelelerin yer aldığı dünya bütünüyle mitik-fantastik nitelikleriyle ön plandadır. Bu dünyada at konuşup yol gösterir, çocuğun bir rastlantı sonucu bulduğu kuş kanadı olağanüstü niteliklere sahiptir. Küçük Oğlan'ın yolculukları sıra dışıdır (1992: 63-67). Kaf Dağı'ndaki Kuşlar Padişah'ı, fildişi bir saray ve bu sarayda yaşayacak olan Dünya Güzeli kamusal alanının gerçekliğinden uzak, abartılmış ve bir rastlantı sonucu ortaya çıkan öğelerdir (1992:64-

66). Bunun yanı sıra, geleneksel bir anlatıda, kurgunun merkezinde gerçeğe benzememe ve rastlantı vardır. *Binbir Gece*'de olduğu gibi, insanın evrene sahip olamaması sonucunda kendisiyle yüzleşemediği ve bunun doğaüstü bir anlatımı açığa çıkardığı öne sürülür. Bu nedenle, Müslümanlara ait bir anlatıda cinlerin, perilerin veya tesadüflerin ön plana çıktığı söylenir (Tanpınar 1997: 24). Dolayısıyla sözlü kültür ürünlerinde her şeyi bilen ve her şeye kadir olanın anlatı üzerindeki etkisi hissedilir. Sözlü kültür ürünlerinde belli bir kronoloji takip edilmez, akılcı bir sıralanış ya da gerçekçi karakterler kullanılmaz. Kronoloji dayatmacılığıyla bireyin yapay bir biçimde zamanın dışına itildiği savunulmuştur. (Beckett 2016: 71). Ancak masalda kronoloji bütünüyle dışlanmamış, sadece yeni bir boyut kazanmıştır. Reha Çamuroğlu'nun belirttiği gibi, tek Tanrılı dinlerle birlikte zaman çizgisel bir nitelik kazanmıştır. Çizgisellik ise kişisel olmayan ve halkı ilgilendiren bir zaman yaratmıştır (2010: 2-3). Ne var ki, İslam medeniyetinde sadece çizgisel zamandan söz edilmez. Müslümanların olayların önceliğini-sonralığını bilmeleri zamanda çizgiselliği ön plana çıkarmıştır. İslamiyet'te ay ve gün hesaplamalarında ya da ayın değişimleri noktasında ise döngüsel zamana işaret edilir (Kalın 2005: 33). Çizgisel-döngüsel ortaklık, sözgelimi, 19. yüzyılda Osmanlı'da hem ezanî hem alafranga saatlerin kullanımında da dikkat çekmektedir. Alafranga saatle birlikte toplum iki ayrı zamanda yaşamak durumunda kalmış, Cumhuriyet Dönemi'nde ise alaturka saat ortadan kalkmamış, gazeteler, takvimler, imsakiyeler bu zamanı yaşatmayı sürdürmüştür (Özdemir 1993: 152).

Dünya Güzeli'nde de tekrarlı öğeler ön plandadır. Nedensellik ilişkilerine göre birbirini takip eden olaylardan oluştuğu için masal, aynı zamanda kronolojiktir: Belli bir kronoloji ve bu kronolojiyi gölgede bırakan tekrarlı yapılar, masalın genel yapısını ortaya koymaktadır. Masalın doğrusal zamanı, üç oğlanın babalarının huzuruna gelmeleri ve onun gözlerini açacak ilacı bulmak için verdikleri mücadeleyle birlikte yinelemeli bir nitelik kazanmıştır. Masaldaki ilk döngü büyük ve ortanca oğlanın saraydan uzaklaşmaları, ilacı bulmaları ve yeniden saraya dönmeleriyle ortaya çıkmaktadır. Olayın tekrarına dayanan bu ritmik harekette, bildirim düzeyinde yinelemeler de kullanılmıştır. Birbirine benzeri sözler ve olaylar her defasında yinelenmiştir: Çocuklar babalarının huzuruna gelir, ona ilaç olacak toprağı getirmeye gittiklerini söylerler. Baba oğul vedalaşırlar. Günler geçer, çocuklar geri döner ve getirdikleri toprağı babalarına verirler. Ancak getirdikleri toprak babalarının gözlerini açmaz. Bu çevrimsel eylemler, olay örgüsünün doğrusallığını bütünüyle bozmamaktadır. Masalda olay örgüsü ileriye doğru akarken bu akış içinde yinelenen yapılarla yeni bir anlatı ritmi elde edilir.

Metinde sırasıyla atın söz düzeyindeki yinelemelerinden sonra kahramanın eylem düzeyinde yinelemelerine yer verilir. At, kahramanın ne yapması gerektiğini sırasıyla anlatarak, yinelemeli yapıyı önceden duyurmaktadır. Dolayısıyla atın geniş zamanlı anlatımının ardından masalın şimdisinde gerçekleşen eylemler peş peşe verilir. Her iki yapı masalda alışkanlık hâline gelmiş, düzenli eylemleri karşılamaktadır. Tekil mekânlarda belirsiz bir zaman diliminde gerçekleşen ve kendini tekrar eden eylemlerle yaratılan ritim, masalın tamamında ön plana çıkarılır. Atın sözleri, anlatı akışını geçici olarak durdururken eylemlerle bu akış devam ettirilir. Durağan sözler ile süregelen eylemler arasında yaratılan bu gerilimde içerik değişmez. Fakat burada içeriğin sunulma biçimi değişmektedir. Sözlerde zaman sabitlenir, eylemlerde ise hareket kazanır ve bu ritim belli aralıklarla tekrarlanır. Masalda yinelemeli sözlerle kımıltısız hâle gelen durağan zaman, eylem odaklı doğrusal zamanla yer değiştirir. Kahraman zorluklarla karşılaşır, onları çözer ve her defasında aynı mekâna döner. Bu nedenle masalda mekânın tekilliği ile eylemlerin

yinelemeli niteliği arasındaki karşıtlık dikkat çekicidir. Faiz Kalın'a göre, İslamiyet'te zaman mekândan üstündür. Her şey zamanla kazanılır, zamanla mekâna ulaşılır ve hiçbir mekânın zamana hükmedemeyeceğine inanılır (2015: 41). Masalda kahraman ilkin mekândan uzaklaşır, sonra mekânla tekrar buluşur. Dolayısıyla kahramanların ulaştığı nokta sabittir. Oysa eylemler, bu sabit noktaya ulaşmak için verilen mücadeleleri kapsamakta ve birbirine benzeyen tekrarlardan oluşmaktadır. Sözgelimi, ilk hikâyede Padişah'ın gözlerini açmak için yola koyulan şehzadeler, zorlu mücadelelerden sonra eve dönerler. İliştirilmiş hikâyede ise iki döngüsel hareket vardır. İlk döngüsel hareket kahramanın evinden ayrılması, ilacı bulup eve dönmesiyle gerçekleşir, diğer döngü evden ayrılması ve uzun bir süre başka bir ülkede kalmasıyla başlar. Bu ülkenin padişahı için yolculuklar yapan kahraman, verdiği mücadelelerden sonra yeniden ülkeye döner (1992: 62-68).

Masal, kalıp zamansal ifadelerle ve belirsiz bir zamanda başlamaktadır. Ong'a göre, yazıdan önce insanlar hesaplanmış bir zamanın içinde yaşamamıştır. İnsanlar sözlü kültürde hafıza sayesinde ataların varlığını sürdürmek, bilinci tazelemekle yükümlüdür. Sözlü kültürde hayat modern toplumdaki gibi listeye, belgeye ya da sınıflandırmaya dayandırılmaz (2013: 119). Modern anlatılar sözlü kültürde olduğu gibi, zamanı yok edip süreksizliği yakalama isteğiyle hareket etmemiştir. Evrene bir düzen dayatmak fikri, modern anlatıya zamanın sürekliliği fikrini dayatmıştır. Zaman modern dönemde sabit bir yapı olmaktan uzaklaşarak kahramanın zihninde canlandırılmış ve ileriye yönelik bir arayışa dönüşmüştür. Bu nedenle, ilk anlatılar bir şey anlatmak yerine, birtakım kalıplaşmış özellikleri sergileyen sabit göstergeler olarak değerlendirilir (Jameson 2013: 111). Masalda bu kalıplaşmış yapı, "kırk", "üç" ve "yedi" gibi kalıplaşmış zaman birimleriyle veya belirsiz zaman dilimleriyle yaratılmıştır. Küçük Oğlan'ın atını kırk gün beslemesi, tarlayı kırk gün sulaması, üç gün süren yolculuğu bu sembolik zaman dilimlerini örneklemektedir. Masalın toplam süresi yedi yıldır. Küçük Oğlan, masalın bütünü kapsayan bu zamanı şu cümlelerle açığa çıkarmıştır: "Babamın derdine derman bulayım diye yedi sene çekmediğim kalmadı." (1992: 67). Ancak bu sürenin masalda konumlanma şekli belirsizdir. Masalda, "vakt-u zamanında", "bir varmış, bir yokmuş", "günler geçiyor", "aradan birkaç gün geçiyor", "günün birinde" gibi muğlak bir zamanı temsil eden yinelemeli ifadeler vardır (1992: 61-68). Masalın zamansal ritmi, bu kanonik yapıların belli aralıklarla tekrarına dayanmaktadır. Anlatıda akılcılığın ya da modern dünyanın bir parçası kabul edilen ve zorunlulukları temsil eden "gelecek zaman" yerine her defasında başa dönen eylemlerle çevrimsel bir yapı ve bunun sonucunda döngüsel bir zaman yaratılır. Döngüye dayalı zaman ise değişmez özelliklere sahiptir. Hâlbuki zamanın çizgiselliği anlatının belli kronolojiye dayandırılması anlamına gelmektedir. Boratav'a göre, ilk anlatılar, toplumsal düzenin veya inanışın bir sonucudur. O, İslam dinini kabul etmeden önce Türklerin Pagan geleneklerinden etkilendiğini ve İslam dininden önce bu mitolojiye başvurduğunu ileri sürmüştür. Türklerin yeni vatanları olan Anadolu ve Güneydoğu Avrupa'ya yerleşmeden ve İslam dinini kabul etmeden önce, Budizm, Maniheizm ve Hıristiyanlığın etkisi altında kaldığını belirtmiştir (2016: 9). Sözgelimi, 10.yüzyılda yazılmış olan ve *İncil* anlatımlarıyla İslami geleneğe ait izler taşıyan *Ay-Ata* isimli destanda, "yaratılış" anlatılır. Buna göre, yağmur suları insan vücudunu andıran bir çukuru doldurur. Güneş ısısının etkisiyle dokuz ay sonra çukurdaki çamur canlanır. Kırk yıl yalnız başına yaşayan ilk erkekten sonra bir başka su baskınıyla ilk kadın yaratılır. İkisimin beraberliklerinden kırk çocuk dünyaya gelir. İlk kadın ve erkek öldükten sonra oğulları onların cesetlerini annenin çukuruna gömerek "tekrar" canlandırmaya çalışır (Boratav 2016: 36).

Masalda babasıyla vedalaşan Küçük Oğlan, kırk gün boyunca hem tayı besler hem çorak bir tarlayı sular. Kırk birinci gün at “arслан” gibi olur (1992: 62). Masalın başka bir yerinde kahraman, kırk mandayı kesip hepsinin derisini sırtına geçirir. Böylece Deniz Aygırı, kırk manda derisini parçalayacak, kırkıncıda yorulacak ve kahraman bunu fırsat bilip onun sırtına binecektir (1992:66). Kırk gün, kırk gece düğünden sonra Şehzade ile Dünya Güzeli evlenir. Babasının gözleri açıldıktan sonra yeniden kırk gün kırk gece düğün yapılı (1992: 67-68). Görüldüğü gibi, kırk sayısı kendi içinde hem bir döngüye işaret etmekte hem de bir gelişimi temsil etmektedir. Yinelenen eylemlerden dolayı sayı döngüsel, fakat gelecekte meydana gelecek bir değişime işaret ettiği için çizgiseldir. Yeni bir başlangıç için aynı ritim kırk gün boyunca tekrarlanır. Amacına ulaşan kahramanlar için kırk, bir döngünün sonuna ve başka bir döngünün başlangıcına işaret etmektedir.

Frye, bu döngüsel ritimden yola çıkarak, böyle anlatılarda her hareketin önce çöktüğünü, sonra da yukarıya doğru yükseldiğini gözlemlemiştir. O, bir döngüye bağlı anlatılarda, yaşam-ölüm-yeniden doğuş döngüsü ile ölümden sonra diriliş gibi sabit yapılarla karşılaşmanın mümkün olduğunu vurgulamıştır (2015: 363). Dünya Güzeli de çevrimsel hareketi görünür kılan sabit bir kurguya dayanmaktadır: Ayrılma, mücadele ve dönüş kurgusu.

Klasik anlatıda bu düzen, daha geniş bir arketipik bağlamla ilişkilendirilmiştir. Kahramanlar Adem gibi eziyet görmüş, vatanından sürgün edilmiş, Tanrı’yı kızdırmış ve sonunda eve dönmüşlerdir (Frye 2015: 365-366). Türk edebiyatında, *Battal Gazi* türünden halk edebiyatı anlatılarında aynı yapı kullanılmıştır. Battal Gazi, kızını kaçırmanın peşine düşer, yerin altında elleri bağlı kırk kızı elleri bağlı olarak bulur, kötülüklerle savaşır ve bunun sonucunda kızları ve hazineyi alarak yeryüzüne çıkar. Ancak modern anlatıdaki döngüsellik, birkaç tipik karakterden oluşan tarih üstü bir imge değildir. Modern anlatının yinelemeli yapısı, insan bilincini ve nesnel gerçekliği karşılamaktadır. Anlaşıldığı üzere, Dünya Güzeli masalında ne gerçekçi bir anlatı evreni ne de insan profili vardır. Kahramanlar eylemleriyle ön plana çıkarılır. Yalın, kısa ve yinelemeli bir dille masal kişilerinin mücadeleleri art arda sıralanır. Masalda yer isimleri ve kişi isimleri değişir, fakat zikzaklı eylemler sabit kalır. Kahramanlar olumsuzlukları ortadan kaldırdıktan sonra döngü dolayısıyla sabit zamansal ritim “şimdi”de yeniden kurulur.

Döngüsel zamanın tamamlanması anlamına gelen bir sene, hem bütün zamanları bir araya toplamış, hem de şimdiki zamanı ayrıcalıklı kılmıştır. Yinelemeli zamanda geçmiş, şimdi ve gelecek şeklinde ayrımlar yapılmamıştır (Topakkaya 2017: 33). Örneğin, Kuşlar Padişahı’nın istemesi üzerine yola koyulan kahraman, semiz bir katırı alarak Kaf Dağı’na gider. “Senede bir kere” dağın eteğine gelen Kuşlar Padişahı’nı yakalamak için katırı kesen kahraman, kuş eti yediği sırada onu yakalar ve Padişah’a getirir (1992: 63-64). Senede bir ya da kırk gün boyunca yapılan yinelemeler sayesinde sürekli olarak aynı noktaya dolayısıyla “şimdi”ye ulaşılır ve bu, zamanın art ardalığının göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, *Dünya Güzeli*’nde ritmi belirleyen temel zamanın “şimdi” olduğu söylenebilir. Şimdi; yok olmak, geride kalmak yerine süreklilik anlamı taşımaktadır. Masalda kahramanların her defasında aynı noktaya ulaşma çabası, şimdiki zamanın sürekliliğiyle ilişkilendirilebilir. Şimdide kalmak sonsuzluğa ulaşmakla aynı anlama gelmektedir. Bu nedenle, masalda nesnelere, kahramanların vasıflarının ve eylemlerin işlevinin bu temel belirlenmişliğe hizmet ettiği söylenebilir. Sözelimi, masalda kahramanlar olağanüstü güçlere, iyi meziyetlere sahip ayrıcalıklı kişilerdir ve yinelemeli eylemleriyle dikkat çekmektedirler. Ayrıcalıklı konumda kahramanlar “şimdi”de kalma arzusu için mücadele etmektedirler. Yinelemeli bildirim ve eylemler, zamanın yok ediciliği yerine

sonsuzluğu fikrini açığa çıkarmaktadır. Masal kahramanı hem dış dünya gerçekliğinden hem de kamusal zamanın baskısından uzaklaşarak, sonsuz bir “şimdi”yi istemiş, onun için mücadele vermiştir. Ricoeur’nün belirttiği gibi, sözlü kültürde toplumsal düzen gök-cisimlerine ya da aşkın bir güce dayandırılır. Bu nedenle ilk anlatılarda zaman insana ait bir kavram olarak görülmez ve bu dönemin zamanı mitik özelliklerle donatılmıştır. Sözlü kültür ürünlerinde olağanüstü özelliklere sahip kahramanların eylemlerine yer verilir, böyle eserlerin zamanı nesnel zamanından farklı kabul edilir. Mitsel zaman bir yanda dünyayı, öte yandan insanı ele almaktadır. Bu nedenle ilk anlatılarda ölümcül zaman, tarihsel zaman ve kozmik zaman gibi parçalanmalar ötesine geçilmekte ve evrene döngüye dayalı tek bir ritim kazandırılmaktadır: “An”ın ritmi (Ricoeur 2013: 177). Çünkü sözlü kültürde hafıza önemli bir değerdir, her insan kabilesinin mitsel öyküsünü hatırlamak ve bu öyküyü tekrarlamak zorundadır (Eliade 2015: 25). Tekrarlayarak unutmamaya çalışan sözlü kültüre karşılık, modern insan kendini yazı aracılığıyla ifade etmiştir. Yazının varlığı hafızayı önemsizleştirmiş, bilgi aklın dışına kaydedilmiştir (Ong 2013: 57). Ancak bazı modern ve postmodern anlatılarda, ileriye yönelik zaman dışlanmıştır. Bu yolla, akılcılığın dayattığı tarihsel ilerleme anlayışı terk edilmiş ve anlatılar evrende her günün birbirine benzediğini ispatlamaya çalışmıştır. Böyle anlatıların amacı, yerleşik sistemin dayattığı düzen ilkesini ihlal etmektir (Moretti 2005: 230). Sabit niteliklerin ön plana çıkarıldığı sözlü anlatılar ise yazı sisteminin açığa çıkardığı çözümlemeli düşünce yapısından uzaktır. Analitik düşünme becerilerinin yazıyla ilişkisini gözler önüne seren Ong, yazının keşfiyle insan zihninin daha yavaş çalıştığını ve ilk anlatıların yinelemeli söyleminin yeniden düzenlendiğini ortaya atmıştır. Belli kalıpları unutmamak için tekrarlayan sözlü kültür ve bu kalıplaşmış söylemle dönemin hem düşünüş şeklini hem de anlatısını etkilemiştir (2013: 55). Buna göre, masaldaki yinelemeli dil, sözlü kültürde hafızaya verilen önemle ilişkilendirilebilir. Padişah’ın vezirine ya da atın Küçük Oğlan’a söylediği sözlerde, kahramanların eylemlerinde ve olay örgüsünde unutmamak için belli kalıplara sığınan sözlü kültürün etkileri gözlemlenebilir. Örneğin, atın sözleri dışında Padişah’ın şu ifadeleri masalda dört kere kullanılır: “Benden bahtiyar kimse var mıdır şu dünyada, dermiş. Bir gün, beş gün... en sonunda, ‘Benden daha bahtiyar kimse var mı?’ diyen Padişah’a veziri ‘Yoktur ama Padişah’ım... Kanadı böyle nur saçan kuşun kendisi kim bilir nasıldır? Ona sahip olmalı, kanadı size veren çocuk kuşu da bulur” (1992: 63). Bu nedenle yazı ve hafıza arasındaki farkın türlerin iç yasalarını belirlediği, ilk anlatıların bu sabit yapılarına karşılık, modern dönemin anlatılarının değişken olduğu söylenebilir. Unutmama çabası, sözlü kültürde özdeş bir yapıyı, özdeş bir söylemi dolayısıyla döngüsel parçaları ayrıcalıklı ve görünür kılmıştır. Bu, aynı zamanda sonsuzluğu yakalamak ve orada kalmak için verilen mücadeleleri de kapsamaktadır. Gökcisimlerinin her defasında başa dönen hareketleri ile insanın başa dönme isteği arasındaki özdeşlik, kültürel ortamın yapısının bir sonucu olarak görülebilir.

Sonuç olarak, *Dünya Güzeli* sözlü kültürün bazı karakteristik özelliklerine sahiptir. Karakteristik özelliklerde yinelemeye dayalı bir anlatı dilinin ön plana çıktığı ve bu dilin türe özgü döngüsel yapıları açığa çıkardığı söylenebilir. Masalda zaman dilimlerinin, ideal kahramanların ve uzamların aynı yapı etrafında şekillendiği gözlemlenmiştir. Buna göre, iç içe geçen iki hikâyeden oluşan masalda, olay örgüsü dolayısıyla içeriği bir kalıbın yinelenmesine dayanmaktadır: Ayrılık, savaşım ve geri dönüş. Masalda olay örgüsü ileriye doğru akarken bu akış içinde yinelenen yapılarla çevrimsel bir anlatı ritmi elde edilir. Çevrimselliğe dayanan olay örgüsünün temel zamanı “şimdi”dir. Şimdi, masalda yok olmak, geride kalmak yerine süreklilik anlamı taşımaktadır. Dolayısıyla masal

kahramanların her defasında aynı noktaya ulaşma çabası, şimdiki zamanın sürekliliğiyle ve sonsuzluğu yakalama isteğiyle ilişkilendirilmiştir.

Yinelemeli yapılar anlatı zamanının sınırları içinde yer almış, ancak atın ifadeleri, masalın girişi ve geçmişe yönelik bir sapma ile kronoloji kesintiye uğramıştır. Döngüsel bir zamana karşılık kronoloji bütünüyle terk edilmemiştir. Bununla birlikte masalın girişi, yedi yıllık anlatı zamanı dışındaki çevrimsel eylemleri kapsamış; atın ifadeleri ise bu zamanın içinde gerçekleşen birleştirici-yinelemeli parçalar olarak değerlendirilmiştir. Atın söz düzeyinde tekrarlarıyla kahramanın eylem düzeyinde tekrarları masalda art arda sıralanmıştır ve bu yapı masalda dört defa kullanılmıştır. Mekânların tekilliği ile olay örgüsünün zikzaklı yapısı hem esas anlatıda hem iliştilenmiş anlatıda ön plana çıkmış, mekânlar işlevsel olmaktan çok sembolik yönleriyle dikkat çekmiştir.

Kırk, yedi ve üç sayılarıyla ifade edilen eylemler hem bir döngüye işaret etmiş hem de bir gelişimi temsil etmiştir. Aynı yapı olay örgüsünde de belirgindir. Kahramanların başa dönmek ya da aynı noktaya ulaşmak için verdikleri mücadelelerin sonu döngüsellğe dayanmaktadır. Buna karşılık, mücadelelerin süreci doğrusaldır. Masal, kahramanların yinelenen tekrarlı eylemlerinden ve sözlerinden oluşmaktadır. Bu nedenle masalda, sözlü kültürün düşünüş biçiminde olduğu gibi, çevrimsel hareketler ön plandadır: Birçok kere olmuş bir olay her defasında yeniden anlatılmış ve kahramanlar her defasında başa dönmüştür.

NOTLAR

1. Bu konuda kapsamlı bir bilgi için bk. Can 2013:107-137.
2. Dünya Güzeli masalı 1946 yılında Nuran Oral tarafından Niksarlı Ayşe Ögün'den derlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için Pertev Naili Boratav'ın *Az Gittik Uz Gittik* adlı eserine bk. Boratav 1992:273.
3. Zaman ve iktidar arasındaki ilişki için bk. Ong 2013, Kalın 2005.
4. Bu sav için bk. Parla 2015:343-344.
5. Sözlü kültür ürünlerinin anlatı yapısının modern anlatılarda kullanılması hakkında bk. Demir 2013:1229-1237.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

CIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Barthes, Roland. *Yazı ve Yorum*. Çev. Tahsin Yücel. 4.b. İstanbul: Metis Yayınları, 2015.
- Beckett, Samuel. *Proust*, çev. Orhan Koçak, 4.b, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- Boratav, N. Pertev. *Az Gittik Uz Gittik*. İstanbul: AdamYayınları, 1992.
- _____. *Türk Mitolojisi (Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi)*. 2.b. Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2016.
- Çamuroğlu, Reha. *Dönüyordu: Bektaşilikte Zaman Kavrayışı*. 5. b.İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.
- Deleuze, Gilles. *Kant'ın Eleştirel Felsefesi*. Çev. Taylan Altuğ. İstanbul: Payel Yayınevi, 1995.
- De Man, Paul. *Körlük ve İçgörü: Çağdaş Eleştirinin Retoriği Üzerine Denemeler*. Çev. Cem Soydemir ve Ferit Burak Aydar. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- Eliade, Mircea. *Doğuş ve Yeniden Doğuş: İnsan Kültürlerinde Erginlemenin Dini Anlamları*. Çev. Fuat Aydın. İstanbul: Kocabacı Yayınları, 2015.
- Elias, Norbert. *Zaman Üzerine*. Çev. Veysel Atayman. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.
- Frye, Northrop. *Eleştirinin Anatomisi: Dört Deneme*. Çev. Hande Koçak. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Jameson, Fredric. *Dil Hapishanesi: Yapısalcılığın ve Rus Biçimciliğinin Eleştirel Öyküsü*. Çev. Mehmet H.Doğan. 3.b. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Kalın, Faiz. *Kur'an'da Zaman Kavramı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2: Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a*. 17.b. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

- Moretti, Franco. *Mucizevi Göstergeler: Edebi Biçimlerin Sosyolojisi Üzerine*. Çev. Zeynep Altok. İstanbul: Metis Yayınları, 2005.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1971.
- Ong, J. Walter. *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözlün Teknolojileşmesi*. Çev. Sema Postacıoğlu Banon. 4.b. İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- Özdemir, Kemal. *Osmanlı'dan Günümüze Saatler*. İstanbul: Creative Yayıncılık, 1993.
- Özlem, Doğan. *Tarih Felsefesi*. 8.b. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2004.
- Parla, Jale. *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. 13.b. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Ricoeur, Paul. *Zaman ve Anlatı: 4 Anlatılan (Öykülenen) Zaman*. Çev. Umut Öksüzan, Atakan Altınörs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Roux, Jean Paul. *Eski Türk Mitolojisi*. Çev. Musa Yaşar Sağlam. 2. b. Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2015.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. 8.b. İstanbul: Çağlayan Basımevi, 1997.
- Topakkaya, Arslan. *Felsefede, Din ve Kültürde Zaman*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Uysal, E. Ahmet. "Edebiyat Açısından Doğu ve Batı Mistisizminde Zaman Düşüncesi" 21 Ekim 2018. <http://www.dergiler.ankara.edu.tr>
- Wittgenstein, Ludwig. "Felsefe Notları'ndan Zaman Üstüne". Çev. Doğan Şahiner. *Cogito* 11 (1997): 43-57.